

Јован Б. Душанић*

РАЗМЕНА МИШЉЕЊА УМЕСТО ОБРАЧУНА

*Понављам сам себи да осим ове Авлије
има и другог и другачијег свијета,
да ово није све, и није заувјек.
И трудим се да то не заборавим
и да останем код те мисли.
Иво Андрић, Проклета авлија*

Неколико дана пре истека рока који је одредио организатор расправе у Академији економских наука (АЕН) послао сам текст (*Неолиберализам – економска неефикасност уз социјалну неодговорност и моралну неосетљивост*), а затим сам организатору 15.12.2014. године електронском поштом упутио следећи допис: *Данас је последњи дан да се доставе радови за наш мартовски скуп, па бих Вас замолио да ми (као и осталим ауторима – позваним учесницима) наредних дана проследите све приспеле текстове.*

Сачекао сам неколико дана и онда (18.12.2014) у телефонском разговору од секретара Председништва колеге Милија Михаиловић добио информацију да је, поред мога, приспео само текст колеге Небојша Катића, а да колега Љубомир Маџар дотерује свој текст који ће наредних дана бити готов. У уторак, 23.12.2014. године из АЕН добио сам (електронском

* Висока школа за пословне студије, Београд, dusanic@gmail.com, www.dusanic.rs

поштом упућено и осталим позваним учесницима скупа у АЕН)¹ три текста (Маџар, Душанић и Катић – по редоследу приспећа, како стоји у пропратном допису колеге Маџара, председника АЕН). Неколико сати после тога стиже и писмо колеге Катића (прослеђено организатору и осталим учесницима скупа), које заслужује да буде пренето у целини.²

1. Колико сам обавештен позив да напишу реферате и учествују у расправи добило је (и сви су прихватили) нас 14 – по седам присталица и противника неолиберализма.
2. Поштована господе, у позиву за научни скуп *Либералне и комунитарне опције у институционалној изградњи и економској политици*, фиксирали сте два датума. До 30-тог септембар 2014. године је требало доставити наслове текстова, а до 15-тог децембра је требало доставити радове за скуп. Имали сте и коректну идеју да све буде организовано тако, “да избегнемо да неки учесници, у односу на друге, имају последњу реч”. Претпостављам да је идеја била да сви предамо и сви читамо текстове у исто време.

Данас сазнајем да су у року приспела само три рада, а да је рок за предају радова продужен до краја јануара. Било би за очекивати да аутори који нису могли предати радове на време о томе обавесте организатора, а да организатор о томе обавести све учеснике скупа. Претпостављам да би логична последица била да сви радови буду предати у том новом року. Овако, о померању рока за предају рада сазнајем тек пошто сам вам доставио свој текст, а недељу дана касније упутио и писмо и замолио да ми доставите пријављене радове. То је недопустиво, то је неколегијално и то је одраз непоштовања према онима који су ваш скуп озбиљно и одговорно схватили.

Свој текст сам писао, својом кривицом, у великој временској оскудици и предао сам га у року који сте тражили. Како то обично бива, зафалила су два дана да текст поправам и стилски дотерам. Иако сам био незадовољан резултатом, из поштовања према АЕН-у послао сам текст строго се држећи рока. (При томе, обзиром да ће скуп бити у марту, а да ћу ја у Србију доћи око Васкрса, велика је вероватноћа да на скупу нећу учествовати, јер би то подразумевало да се излажем додатним трошковима путовања.)

Када сам добио позив за учешће на Вашем скупу, мој први инстинкт је био да урадим исто што је урадио и господин Душанић – да не прихватим сујављање теме на већ класично либерално – антилиберално идеолошко манихејство, те да се бавим емпиријом. (Економска мисао и пракса су много шири од суженог простора у коме се домаће дебате крећу, а емпирија је једини ваљани тест исправности теорија.) Поново, из поштовања према организатору и другим учесницима скупа, одлучио сам да се строго држим теме.

Сада, читајући рад господина Маџара, мени се учинило да тај рад није писан за овај скуп, нити да је непосредно везан за тему, како је тема формулисана. Узгред, и уз дужно поштовање према господину Маџару, он ипак није Крлежа. Можда је боље да сачекамо да будући (економски) Ласић напише анализу сукоба на економској левици и десници.

Надам се да ћете ово моје писмо разумети како сам га и написао, као израз разочарења у елементарне стандарде који владају на српској (економској) интелектуалној сцени.

Свако добро, Небојша Катић.

* *
* *

Колега Маџар је за предложену *расправу о либералним и комунитарним опцијама у институционалној изградњи и економској политици*³ доставио неуобичајено опширан текст⁴ (*Мој обрачун с њима* – наслов **позајмљен од Крлеже**). После стрпљивог читања текста колеге Маџара, **остајем** уверенији да сам исправно поступио не прихватајући да будем увучен у виртуелну расправу (у којој ћемо се надметати у моделирању апстрактних конструкција, које се емпиријски не доказују, односно не поткрепљују чињеницама⁵ и где ће свако тврдити да је у праву) него сам се определио да емпиријски – на основу званичних статистичких података – по-

- 3 Да би лакше полемисао са неистомишљеницима колега Маџар у старту искривљено дефинише и сам појам комунитаризма, па тврди да је *комунитаризам генерички термин за све поменуће варијанте* (као што су социјализам, националсоцијализам или фашизам) *тоталитаристичког организовања* (стр. 45). Међутим, у српској википедији пише: комунитаризам је филозофија или систем веровања који сматра да је индивидуална слобода могућа само у контексту снажне и уједињене заједнице и да се она може обезбедити само одговорном локалном влашћу која влада у складу са вредностима заједнице, а у хрватској енциклопедији (што је сигурно колеги Маџару прихватљивије) пише: комунитаризам (*engl. communitarism, od community < franc. communauté < lat. communitas*: заједница), теоријска струја у сувременој социологији и политологији која заговара успоставу демократске политике заједничкога добра и ублажавање и надилажење превладавајуће либералне политике индивидуалних права.
- 4 У тексту (написаном на 331 страници) колега Маџар износи своје већ познате ставове и даје, како пише, широку лезу примедби на ставове четворце угледнијих антилиберала (стр. 238) где највише простора посвећује управо колеги Катићу (24 стране) и мени (25 страна). У исто време, текстови колеге Катића и мој имају мање страна од оних које колега Маџар посвећује само изношењу широке лезе примедби на наше ставове. Поред тога, додатно ће нам посетити и по три странице на крају текста у поглављу – Мој обрачун с њима: рашчишћавање рачуна као завршни потез.
- 5 На првој расправи у АЕН посвећеној неолиберализму (јун 2011) у свом тексту сам скренуо пажњу да неолиберали немају навiku да своје тезе поткрепљују чињеницама, те тада написао да ме они подсећају на Хегела (на кога се колега Љубомир Маџар позива и у свом раду – Авет неолиберализма, који је написао за овај скуп – па после једне своје тврдње, пише: *но, и Хегел би се са овим ентузијастично сагласио*) када му је указивано да су неке његове апстрактне теорије у стварности демантоване. Конкретно, Хегелова теорија (о броју планета који је он „доказао“ својом филозофском теоријом) била је у раскораку са стварношћу и на примедбу да чињенице неумољиво доказују како његове тврдње нису тачне, знаменити филозоф је одговорио: Тим горе по чињенице.

кажем раскорак између неолибералне теорије и резултата који се постижу у пракси на бази економске политике која је заснована на њој. Нажалост, у наставку ћу морати кратко да реагујем на текст колеге Маџара и тако, ипак, будем увучен у виртуелну расправу коју сам желео да избегнем.

Виртуелна расправа дозвољава да се бавимо интелектуалном акробатиком где је могуће свашта да тврдимо, па чак често и *скочимо себи у уста*. На почетку основног текста (прва фуснота) навео сам један такав пример из текста колеге Маџара са раније расправе у АЕН, а сада ћу то илустровати и примером из његовог новог текста.

Прво колега Маџар пише: *аутор овог текста (је) у својим давним младим годинама био на истим, или чак тврђим, позицијама него данашњи антилиберали, са којим се овде полемисше, али да је са протицањем времена и учењем економије систематски и континуирано еволуирао у смислу прихватања либералног погледа на привреду и друштво у целини. Тако се и оформило чврсто уверење о позитивној корелацији између професионалне економске културе и степена у коме се прихватају и гаје либералне идеје* (стр. 144-145).⁶

Нешто касније колега Маџар наводи како *поклонци антилиберала радо истичу случајеве неких нобеловаца и сличних професионалних величина који су (као) променили стране. Били су наводно велики поборници тржишта, а онда су, сагледавши своју једностраност, начинили стручни salto mortale, окренули лист и потпуно се пребацили на ону супротну страну, те истиче да то не доказује ништа него могућу чињеницу да нам је и у светским размерама део струке професионално, а можда и психички, нестабилан. Прави људи, а можда и прави научници, биће да се препознају по томе што стабилно остају при својим убеђењима и кад гло-*

6 Међутим, било би интересантно знати када је колега Маџар напустио позиције које је у младости заступао. Из његове биографије на сајту Алфа универзитета (бивши Универзитет Браћа Карић, на коме је колега Маџар био ректор) сазнајемо да је 1988. године био члан Комисије за реформу привредног система (члан њеног координационог одбора и руководиоца групе за планирање), а од 1989-1990. године члан Већа економских саветника при Савезном извршном већу (влади) у СФРЈ, те Савезни министар за привреду у СРЈ (1992-1993). Тада је колега Маџар већ био у шестој деценији живота, а то би се тешко могло назвати младим годинама – како пише колега Маџар.

бални и други економски трендови узму ток који је (за дати период) по искусствену проверу тих уверења неповољан (стр. 151-152).

Колико овај опширан текст има додирних тачака са реалношћу одлично илуструје и мото (епиграф) рада (*Људи оскудног знања никада неће бити за либерално схватање света, јер у таквом свету се пролази по резултатима, а не према дипломи, припадности клану или послушности* – Мирослав Прокопијевић) за који се колега Маџар определио сматрајући да сажима суштину онога што је стало на 331 страну текста, и у коме се, како сам тврди, *јасно оцртавају губитници у свету који би био устројен на начелима либерализма; из цитата се такође јасно види зашто ће против света структурираног у духу либерализма бити многи наши савременици, укључујући и оне са којима тако јустро полемисемо* (стр. 214).

Оставимо сада по страни манир на који наше колеге неолиберали воде полемику (ко не мисли као они аутоматски су *људи оскудног знања*) и погледајмо на конкретном примеру нас четворице – колеге Катића и мене (са једне стране), те наших опонената (нео)либерала колега Маџара и Прокопијевића (са друге стране) – колико су њихове тврдње аргументоване и имају додирних тачака са реалношћу.

Биће да су они, а не ми сакупили много више диплома (уз то и сертификата са курсеве при обукама у иностранству), они а не ми припадају и налазе се на челу разних удружења, те нарочито моћних и утицајних невладиних организација, они а не ми били су у саветничким и министарским кабинетима (у овом али и у XX веку),⁷ они (и припадници њиховог идеолошког клана) а не ми урадили су програм економских реформи (који је био прихваћен од нових власти после петооктобарског преврата – 2000. године)⁸ и од тада до данас се налазе на

7 Само од 17 иницијалних чланова Г 17, половина економиста из Србије је узимала важне министарске положаје. Подсетимо се ко је чинио ову групу експерата (како су се и сами називали) из Србије, Црне Горе и дијаспоре – Љубомир Маџар, Млађан Динкић, Веселин Вукотић, Михаил Арандаренко, Стојан Бабић, Жељко Богетић, Бојан Димитријевић, Петар Ивановић, Милан Ковачевић, Јелица Минић, Бранко Милановић, Милић Миловановић, Михаило Николић, Јован Ранковић, Душко Шушњар, Душан Вујовић и Бошко Живковић.

8 Видети књигу: Група аутора – Г 17, Програм радикалних економских реформи у СР Југославији, Радио Б 92, Београд, 1997.

кључним економским местима у власти (у то време долази и до убрзаног урушавања српске привреде и државе).⁹

С друге стране, биће да су неки од нас а не они због (не) послушности били затварани и избацивани са посла, али и били спремни да се доказују и у *свету који је устројен на начелима либерализма* и тамо били добитници (и то велики, чак и по мерилима која важе у том *свету*), а не *губитници*.

Неолиберали тешко могу да схвате да постоје и људи који се не руководе, првенствено, себичним личним интересима него претпостављају опште добро личној користи, те могу да подигну глас против *устројстао света* који им одговара и у коме су они добитници, а не *губитници*. Ново *устројстао света* који заговарају неолиберали (и које све више спроводе у живот) мени лично одговара, али сам против њега јер оно поред уског круга добитника (којем и сам припадам), у исто време, огромну већину људи чини губитницима (међу којима и моје рођаке, кумове, пријатеље, комшије), и то губитницима којима је угрожен опстанак и који су доведени до очаја и безнађа.

То није прихватљиво не само са моралног него ни са економског становишта. При већој неједнакости у расподели и концентрацији богатства у уском кругу људи, мања је тражња за робом и услугама, што неминовно води успоравању

9 Неколико дана после петооктобарског преврата (2000) написао сам и објавио ауторске публицистичке текстове („Рецепт за колонијалне земље“, Данас, 30.10.2000, те „Да ли су нам потребне радикалне економске реформе“, Данас, 08.11.2000) критички интониране према економском програму нових власти – Програм радикалних економских реформи у СРЈ – написан од аутора Г 17, те два опширна стручна економска текста на исту тему који су објављени у угледном економском часопису Финансије – јануарско-фебруарски и мартовско-априлски двоброји из 2001. године.

Три година после колега Маџар ће на саветовању Научног друштва економиста покушати да објасни и оправда своје и одсуство критике наше економске академске јавности (видети у часопису: Економски анали, 12/03): *У последњих пар година, од октобарског преврата 2000. наомамо, критика је некако замрла. То је добрим делом и разумљиво. Читавих десет година смо прижељкивали радикалне политичке и друштвене промене и зазивали демократске снаге у којима је и шири јавност видела чиниоце цивилизацијске еманципације. Најзад се догодио и тај дуго и жељно чекани политички преокрет; последња ствар која се у таквом слету околности могла јавити као идеја и порив јесте некаква критика оних у које смо годинама полагали све наде.*

стопе привредног раста и запошљавања.¹⁰ Када неједнакости достигну критичне тачке, долази и до озбиљних економских криза и није случајно да је у годинама пред избијање великих криза (1928. и 2008. – прво у САД, а онда се ширила и на остали свет) једна четвртина укупног дохотка САД одлазила у руке само 1% најбогатијих.

* * *

Прво је колега Маџар дао *широку лезу примедби на ставове четворице угледнијих антилиберала*, а затим у поглављу (*Мој обрачун с њима: рашичишавање рачуна као завршни потез*) образлаже четири крупне ствари где постоји неслагања између нас двојице. Пре него се осврнем на сваку од те четири крупна неслагања желим да истакнем да са колегом Маџарем није лако полемисати јер он не критикује моје ставове него сопствене импресије о њима. Кренимо редом.

Прво неслагање. Колега Маџар (стр. 324) пише: *Прва пријатељска распра у коју морам да се упустим односи се на његово (Душанићево) уверење и вишекратно изнесу тврдњу да привреде (мање-више) свих земаља расту обимом и, истовремено и можда још и више, у сложености (то је постулат против кога немам шта да приметим), али и да напоре са тим брзо расте потреба за државним интервенционизмом (а то је исказ коме се оштро супротстављам). Из начина на који он формулише свој закључак о растућој потреби за државном интервенцијом (Душанић 2013, фуснота 31) јасно произлази да он мисли на управљање и контролу огромних система, на начине на који велике (а, уосталом, и мале) компаније потребују управљање (management) и развојно усмеравање. Блокови литературе која се може сматрати истински научном садрже ригорозне доказе једне поставке која је тачно супротна од онога што тврди Душанић. Најпозданији и најекономичнији начин разјашњавања ове тврдње је позивање на монументално дело једнако монументалног ствараоца Хајека. Основна идеја је једноставна иако је доказ сложенији.*

10 О томе детаљније у књизи: Јован Б. Душанић, Економија постмодерне, Београд, 2014.

Моја фуснота на коју се позива колега Маџар¹¹ гласи: *Када говоримо о оптималном балансу између тржишта и државе у регулисању и усмеравању привредних кретања и развоја треба имати у виду да он није непромењен и није исти у свим временима, а у истом времену различит је за поједине земље. По правилу, како привредни живот постаје сложенији улога државе постаје значајнија. У данашњим условима то условљава веома брзи процеси глобализације, забрињавајући еколошки проблеми, економијом која је све више заснована на научним истраживањима, али и глобална економска криза.*

Коментар. Читајући ову пријатељску распу, како је назива колега Маџар, као да читам „необориве доказе“ из званичног комунистичког документа (*другарског вијећа*) од пре три деценије на основу којих сам „стрпан“ у затвор, а затим и избачен са посла на Економском факултету у Бањалуци.

Колега Маџар и не покушава да оспори мој став због чега, *по правилу, како привредни живот постаје сложенији улога државе постаје значајнија*, него слично некада комунистичким „необоривим доказима“ (*врло вјероватно, да је Јован Душанић у разговору поједине изјаве саопштавао тако да су неком од слушалаца остављале призвук да се ради о дјеловању са позиција које су стране темељним одређењима нашег друштва, из чега се извлачи закључак...*) сада колега Маџар пише: *из начина на који он формулише свој закључак ... јасно произлази да он мисли...* Мада то из мога текста не произлази, поготово не јасно.

Колега Маџар затим своју претпоставку о томе *шта произлази да ја мислим узима као моју тврдњу и безапелационо констатује да блокови литературе која се може сматрати истински научном садрже ригорозне доказе једне поставке која је тачно супротна од онога што тврди Душанић.* Ради се најиме о истом типу ригорозности доказа као и код комуниста када су тврдили да је *Служба државне безбједности, пратећи дјеловање Јована Душанића од 1979 до 1985. године написала Информацију, која указује на његово дјеловање са позиција српског национализма и грађанске деснице. Другарско вијеће полази од тога да је Информација тачна.*

■■■■■■■■■■

¹¹ Јован Б. Душанић, „Доларска алхемија и прокажена држава“, часопис Економског факултета у Београду – Економске идеје и пракса, бр. 9-10/13.

Као некада у случају комуниста сада неолибералима морамо да поверујемо да су њихове тврдње тачне – без доказивања по ком критеријуму су ти докази ригорозни и изношења емпиријских доказа те ригорозности – само због тога што неолиберали сада (као некада Служба државне безбедности) тако тврде. Сами их пишу и о њима потом суде као ригорозним.¹²

Друго неслагање. Колега Маџар пише (стр. 325): *Друга крупна ствар која мора да се покрене са Душанићем јесте његова тврдња да је долар прихваћен као међународна валута силом и такорећи бруталном принудом (2013, с. 131-41, нарочито с. 132). То је посве погрешно и лишено било какве логичке основе. Једноставна је истина да никаква валута не може да буде наметнута на друге било каквом силом.*

Погледајмо шта тачно пише у моме тексту: *Из (Другог светског) рата су САД изашле као хегемонистичка сила на војном, политичком и економском пољу и биле у стању да одлучујуће утичу на креирање послератног устројства света према сопственим интересима... На конференцији у америчком месту Бретон Вудс 1944. године, донета је одлука о оснивању ММФ-а и Међународне банке за обнову и развој. Америчка национална новчана јединица, долар, постао је светски новац, а Америчка централна банка гарантовала је конвертибилност долара у злато.*

Коментар. И овде исти манир вођења полемике. На моје подсећање да су САД из Другог светског рата *изашле као хегемонистичка сила на војном, политичком и економском пољу и биле у стању да одлучујуће утичу на креирање послератног устројства света*, колега Маџар исчитава као моју тврдњу да је долар прихваћен као међународна валута силом и такорећи бруталном принудом, третирајући то посве погрешно и лишено било какве логичке основе.

12 Подсетио бих колегу Маџара на Вагнеров закон (који је формулисао познати њемачки економиста Адолф Вагнер – *Adolph Wagner* – 1835-1917) о дугорочном расту државних расхода који је проузрокован како економским (научно-технички прогрес и као последица тога повећано државно издвајање за научна истраживања итд.) разлозима, тако и социјално-политичким (пензионо осигурање и помоћ становништву због елементарних катастрофа итд) и историјским (државе прибегавају дефицитном финансирању и задужују се те долази до пораста расхода којим се сервисира државни дуг итд) разлозима. Историјско искуство показује да се у дужем временском периоду, овај закон потврђује, мада у краћим временским периодима јавни расходи могу да стагнирају и чак да се смањују.

За разлику од других великих и моћних држава које су из Другог светског рата изашле као поражене и разорене (Немачка, Јапан) или економски исцрпљене (СССР, В. Британија, Француска) једино су САД крај рата дочекале са знатно ојачаном економијом¹³ и као једина нуклеарна војна сила. У таквој ситуацији САД нису ни морале да прибегавају бруталној принуди (јер су сви били свесни њене моћи) да би у Бретон Вудсу њена национална новчана јединица – долар био установљен и као светска валута. То је учињено упркос неодрживости бретонвудског решења (по коме ће амерички долар бити светска валута, а у исто време ће САД гарантовати конвертибилност долара за злато).¹⁴ Против таквог решења је био и Кејнз (предводио делегацију В. Британије у Бретонвудсу) који је предлагао увођење нова јединствена светска валута – *банкор*, а СССР је одбио да ратификује документе Бретонвудске конференције.

Треће неслагање. Колега Маџар пише (стр. 325): *Даље велико подручје неслагања (међу многима!) између профе-*

13 САД су једина земља која је из Другог светског рата изашла са снажном, чак и унапређеном економијом. Удео САД у светској индустријској производњи је 1947. године износио 62%, у односу на 42% из 1938. док су у укупном извозу капиталистичких земаља САД оствариле раст са 14% (у 1938) на 32,5%. Национални друштвени производ је порастао готово 2,5 пута, док је 60 милиона људи 1948. имало посао, у односу на 47 милиона из предратне, 1939. године. (А. Милошевић и Д. Живојиновић, Ми у долар (не) верујемо – последице смањења глобалне улоге долара по укупну моћ САД – <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/5>)

14 То је такозвана Трифинова дилема (*Triffin Dilemma*) – названа по белгијском економисти и професору на Универзитету Јејл, Роберту Трифину (1911-1993). С једна стране, емисија долара треба да има златно покриће и омогућава несметану конвертибилност долара у злато, а са друге стране емисија долара мора да буде довољна да се обезбеди све већу међународну трговину, без обзира да ли емитовани долари имају златно покриће. Претерана емисија долара (без златног покрића) подрива поверење у долар и он губи на вредности.

На крају су САД 1971. године једностране укинуле конвертибилност долара у злато. Непосредно пре тога за један амерички долар се добијало око 4,3 швајцарска франка или око 360 јапанских јена, а данас се за долар добија 0,87 швајцарских франка, те око 115 јапанских јена. Од тога што је долар светска валута САД имају огромне користи и не морају да брину о дугорочно значајном паду вредности долара, огромном буџетском дефициту и дефициту текућег биланса. За разлику од других држава, ту привилегију (управо захваљујући чињеници да је долар светска резервна валута) имају само САД. О томе сам детаљно писао у књизи Доларска алхемија и казино економија (2009).

сора Душанића (2013, сс. 147-54) и мене јесте тумачење кинеског развојног чуда. Он је убеђен да је то чудо изазвано активностима државе. У наставку текста колега Маџар износи своје објашњење кинеског развојног чуда: *Кина је ослободила свој народ, може се рећи на тако величанствен начин да може да се окарактерише као нечувен и невиђен. То је кључна ставка у новијој кинеској историји без које чудо не може да се објасни.*

На страни 149 мога текста пише: *Све ове земље (које су у дугом периоду имале изузетно високе стопе привредног раста – Кина, Јапан, Јужна Кореја, Тајван, Хонгконг, Сингапур...) при модернизацији својих привреда примењивале су такозвани азијски модел, а коме су нарочито својствени следећи фактори: стратегија развоја заснована на извозно оријентисаној индустријској политици, изузетно висок ниво штедње и инвестирања, те поетапност и прагматичност у реформисању привреде. Поред тога, све њих карактерише сличан традиционални систем вредности и одсуство демократије.*

Коментар. Овде колега Маџар не доводи у питање моје објашњење азијатског модела модернизације који је у пракси показао одличне резултате. Чињеница да је модернизација ових земаља диригована од стране државе не значи негацију тржишта, него његову афирмацију уз помоћ снажне државне развојне политике.

Затим, колега Маџар пише (стр. 326): *Душанић је одушевљен кинеским вредносним опредељењима и њима приписује велики део развојног успеха (2013, с. 151). И овде он, једноставно речено, греши. Његово гледиште је одвећ уско да би могао ваљано да разуме значај вредности. Говорећи ентузијастично о кинеским племенитим друштвеним вредностима... Душанићев поглед је опет превише узак – изгледа да је то генеричка карактеристика аналитичара из табора антилиберала – он заборавља страховите свирепости извршене током Великог скока напред и током Културне револуције, кад су милиони невиних изгубили животе; и то је било учињено од стране истог (по Душанићу племенитог) кинеског народа.*

Образлажући прво основне карактеристике такозваног азијског модела развоја, осврнуо сам се и на њихов традиционални систем вредности. Погледајмо део текста из кога

је колега Маџар закључио да сам одушевљен и да говорим ентузијастично о кинеским племенитим друштвеним вредностима. *Поред тога што су све источноазијске земље имале сличну стратегију економског развоја, брзом привредном успону погодовао је и њихов традиционални систем вредности чији се корени налазе у конфучијанству, а кога карактерише трудољубивост, штедљивост, правичност, спремност на жртвовање, а нарочито изражен колективизам и хијерархијска структура друштва где постоји приоритет опитих над индивидуалним интересима. Колективна свест о националном интересу и колективна спремност на жртвовање за његово остварење супротстављени су западном (протестантском) систему вредности у основу кога је премиса о неприкосновеним правима човека која не могу бити отуђена од појединца ни под којим условима, чак ни за остваривање било каквих виших опитих интереса, на пример дугорочно одрживог високог привредног раста и животног стандарда, те социјалне стабилности. Из приоритета опитих над индивидуалним интересима проистиче и принцип компромиса (неопходан како би се достигли виши опити циљеви), толерантност према разним облицима друштвеног уређења, уважавање алтернатива, потреба за експерименталисањем, схватање да за опстанак и опити напредак (нације, цивилизације) не треба робовати било којим идеолошким „измима“.*

Коментар. Наводећи смирено и рационално традиционални систем вредности азијских земаља које су имале успешну стратегију развоја, колега Маџар тврди да сам одушевљен и да говорим ентузијастично о кинеским племенитим друштвеним вредностима, те да заборављам страховите свирепости извршене током Великог скока напред и током Културне револуције, кад су милиони невиних изгубили животе; и то је било учињено од стране истог (по Душанићу племенитог) кинеског народа.

Шта на ово рећи? Када бих полемисао на начин како то чини колега Маџар рекао бих како је он одушевљен и да говори ентузијастично о америчким племенитим друштвеним вредностима, те да заборавља страховите свирепости извршене над Индијанцима и црнцима, кад су милиони невиних изгубили животе; и то је било учињено од стране истог (по Маџару племенитог) америчког народа. Али какве то везе има са економским успоном Кине или САД?

Четврто неслагање. И на крају, колега Маџар пише (стр. 326): *Само пар речи о војсци за коју сам током неких 15 година доказивао да би требало да се распусти и дефинитивно уклони на организован и хуман начин. И у овој ствари Душанић дели слабости и невичност табора коме припада... Изгледа да је професор Душанић спреман да га брани домаћа армија; као у једном популарном вицу, мој став је да ме не брани – хвала лепо. Кад би се декларисала као земља без армије, Србија би задобила поприличан престиж и међународно признање. Са неоспоривом духовитошћу Душанић цитира стару народну пословицу: они који не хране своју војску, храниће туђу; мој одговор је: ако ниједна од њих – наша или туђа – није од било какве користи, ниједна не треба да буде ни храњена.*

Коментар: No comment! Овде је све јасно и сваки додатни коментар је сувишан, а вероватно бих због њега био од неолиберала поново проглашен *политички некоректним*, као што су ме у своје време комунисти прогласили *морално-политички неподобним*.¹⁵

На крају, желео бих да истакнем да сам захвалан колеги Маџару на јасно изнетом ставу (у његовом раду) да економска криза ипак постоји годинама, још увек траје и не назире јој се крај¹⁶ (*компоновани су и примењени познати пакети од*

15 Уместо коментара само неколико здраворазумских питања. Која се то неолиберална држава (САД, Велика Британија...), одрекла војске? Како то да САД, које проповедају и другима намећу неолиберализам, има највећи (незабележен до сада у светској историји) војни буџет – већи од војних буџета свих осталих земаља узетих заједно? По којим је то неолибералним аксиомима могуће да Пентагон (новцем из државног буџета) буде највећи послодавац на свету?

16 На једној од наших расправа у АЕН (јун 2011) на моју констатацију да је време најбољи судија, а пракса најбољи верификатор исправности различитих теоријских ставова, те чињеницу да је данас историјска пракса (колапс постсоцијалистичких привреда које су се у вођењу економске политике придржавале Вашингтонског консензуса, а потом и светска економска криза) ставила тачку на теоријске спорове о неолиберализму, одговор је био да су неке од постсоцијалистичких земаља имале само мале пролазне потешкоће и да се брзо опорављају (колега Борис Беговић), *да нема говора о било каквој*, а поготово не о великој светској економској кризи, него се ту ради о уобичајеној рецесији (колега Бошко Мијатовић), *те да је то безначајна епизода* које се за годину-две нећемо ни сећати (као фијаска који смо имали с набавком вакцина за свињски грип – како је то лепо илустровала колегиница Даница Поповић). Поред тога, колегиница Поповић је тада нагласила како су економија и социјална одговорност неспојиви, те да економија не познаје категорије правичности и морала. (<http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/neprolazna-vremena-samo-jedne-knjige>).

по 7-8 хиљада милијарди долара, а очекивана краткорочна и брза побољшања су изостала, док за дужу перспективу ни до дан-данас није јасно да ли је, уз сва та допинговања привреде, осигуран поуздан излазак из кризе – стр. 98), те да неолиберализам ипак постоји¹⁷ (наводећи и разлоге због чега треба да се либерализам у својим савременим обogaћеним верзијама назове неолиберализмом – стр. 146). Надам се да због тога неће имати непријатности од стране сопственог идеолошког клана, пре свега, сарадника *широко афирмисаног* (како то тврди колега Маџар) *истраживачког Центра за либерално-демократске студије* – колегинице Данице Поповић, те колега Бошка Мијатовића и Бориса Беговића (сви су такође позвани на мартовску расправу у АЕН, али још нису доставили своје текстове).

* * *

Истичући да сам му *заиста драг пријатељ* (стр. 278) и да ме *доживљава као драгу и многострано позитивну личност* (стр. 228), колега Маџар са правом констатује: *са карактеристикама које нас професионално дефинишу и разграничавају, нас двојица смо толико удаљени да припадамо различитим галаксијама* (стр.202), те *кад је већ реч о укусима, проф. Душанић и ја „галактички“ смо удаљени* (стр. 224). Овде сам у потпуности сагласан са колегом Маџарем. Професионална разлика међу нама је логична имајући у виду да ми различито схватамо дисциплину којом се бавимо – економију – ја у њеном изворном значењу, а колега Маџар (и остали неолиберали) под економијом подразумевају оно што је у суштини хрематистика.

Подсетимо се да је назив *економија* у научну употребу увео Ксенофонт (430–354 године п.н.е), а који у преводу

---

html?alphabet=1)

17 Колега Бошко Мијатовић ће на расправи у АЕН (видети: Зборник: Глобална криза и економска наука, март 2012) бити изричит: Да изнесем своје мишљење о теми скупа: неолиберализам не постоји. Ради се о појму, односно етикети, коју су смислили противници либерализма. Он се користи као дисквалификација коју противници либерализма упућују не само радикалним либералима, већ и свим осталима, наглашавајући да под удар оптужбе о неолиберализму не потпадају данас само либерали, већ комплетна доминантна струја политичког и економског мишљења у свету.

с грчког (*oikos* – кућа, *nomos* – закон) значи управљање домаћинством. Аристотел (384–322 године п. н. е.) је направио јасну поделу између економије и хрематистике (*chremata* – новац, имање, ствар, *nomos* – закон) која у преводу с грчког значи управљање новцем, тачније вештина стицања богатства. Увођењем новог термина Аристотел је желео да изврши разграничење неких видова делатности који се принципијално разликују од економије.

Економија представља делатност која је повезана са стварањем – производњом богатства (робе и услуга) усмерена на задовољавање животно неопходних људских потреба – и оријентисана на општедруштвено корисна решења у интересу већине грађана. С друге стране, хрематистика је повезана с прерасподелом богатства с циљем корпоративно-личног богаћења уже групе грађана и она се у древним временима називала лихварство, то јест зеленаштво. Аристотел је истицао да за људе који су пошли путем хрематистике згртање богатства постаје бесконачно и ту не постоје никакве границе. Он је у склоности неких људи ка згртању богатства видео реалну опасност за друштво и упозоравао да хрематистика може довести до мутације целог друштва.

Нажалост, до те мутације је дошло. Мада је и у античко време поред економије (реална привредна делатност), постојала и хрематистика (шпекулативна делатност која је била споредан и безначајан део привреде), временом се шпекулативност претворила из периферне у основну карактеристику тржишта.¹⁸ Данас имамо (пре свега, у најразвијенијим земљама Запада) модел шпекулативног или казино капитализма у којем долази до све веће доминације шпекулативне (виртуелне) над реалном привредом. Сада фактички постоје две паралелне привреде, једна – реална која ствара производе и услуге и друга – виртуелна која *ствара* новац берзанским шпекулацијама.¹⁹

18 Ц. М. Кејнз је (у књизи: Општа теорија запослености, камате и новца) упозоравао да шпекулације не подразумевају нужно велику штету ако су споредан и безначајан део привредне активности (ако остану мехурићи на постојаном потоку предузетништва), али су веома штетне када су преобладајуће (када подузетништво постаје мехурић у вртлогу шпекулација).

19 Видети детаљније у књизи: Јован Б. Душанић, Економија постмодерне, Београд, 2014.

Међутим, виртуелна не може да постоји без реалне привреде, јер она од ње живи, односно на њој управо и паразитира. Улагања у виртуалну привреду нису и не могу да буду мотори раста и не обезбеђују стабилан и дугорочно одржив економски раст јер се у њој не ствара нова него исисава вредности из реалне привреде. Тако богати финансијским шпекулацијама успевају да за себе приграбе већи део националног колача, иако се тим шпекулацијама истовремено не увећава тај колач.

Данас је и теоријски мајнстрим када се говори о савременој економији у суштини хрематистика, а не економија у њеном изворном значењу. Аристотел је у свом познатом делу *Политика* писао да се хрематистика често *прихвата као економија али она то није јер је хрематистика усмерена на експлоатацију и за њу ради лихварство које је, из познатих разлога, одвратно*. За економију је веома важан морал који влада у друштву.

Пошто су нам полазне позиције „*галактички*“ удаљене, како то пише колега Мацар, онда је логично да су нам такви и укуси. Тако на пример, колеги Мацару (часопис *Економске идеје и прака* број 9-10/13, страна 22) нема ништа против што су *примања појединаца у банкама (важи и за друге финансијске институције као што су фондови, осигуравајуће компаније, ревизорске куће...)* *басносовно велика јер су она неминовна и готово очигледна последица чињенице да добру банку не чине сви запослени него њено најуже управљачко језгро, често један једини човек. Пословни успех, па и сам опстанак банке зависи дословно од тога да ли ће моћи да се дочепи и задржи такве врхунске кадрове, те чаробњаке финансијских операција и врло крупних пратећих трансакција*.

Међутим, *чаробњаци финансијских операција* имају *басносовна примања*, чак и када изостаје *пословни успех* и *банка не опстане*. *Lehman Brothers* је банкротирала 2008. године, а Ричард Фулд – први човек ове банке, зарадио је 500 милиона долара (оријентације ради – толико износи укупан годишњи војни буџет Србије) у 2007. години која је претходила краху *Lehman Brothers*.

За разлику од колеге Мацара, сматрам да велике неједнакости у расподели, те велике концентрације богатства код уског слоја људи (у основном тексту – фуснота 12 – сам већ

наводио податак да 85 најбогатијих људи на свету поседује богатства једнако оном које има и 3,5 милијарде најсиромашнијих људи – више од половине светског становништва) нису – не само морално него и економски – прихватљиви, јер нема дугорочно одрживог стабилног развоја друштва у којем преовлађују закони који нису засновани на моралу. То се односи и на економске законе који, на пример, омогућавају енормно богаћење уског круга најбогатијих и истовремено беду масе људи који живе у условима недостојних човека.²⁰

Колегу Маџара познајем још од мојих студентских дана (почетком 70-их година XX века) када је он био доцент на Економском факултету у Београду и предавао нам (макроекономско) планирање. Од тада ценим његову ерудицију и посвећеност послу. Касније смо се на разним стручним скуповима и ближе упознали и између нас је увек постојао једна лепа људска комуникација, мада нам се професионални погледи суштински разликују. Са великим интересовањем читам његове текстове у којима се може наћи доста једноставних и допадљивим идеја. Међутим, проблем је најчешће у томе што, како то пише колега Маџар, позивајући *на монументално дело једнако монументалног ствараоца Хајека*.²¹

20 Раније сам већ писао: Мислим да је наша професионална, али пре свега и људска обавеза да на зло и неправду не пристајемо и с њима се не миримо, те да их непрестано разоткривамо и јавно огољавамо. Против зла и неправде треба се борити, не зато да би се они победили (увек ће их бити, у већој или мањој мери) него, пре свега, због тога да они не би победили човека у нама. (Видети предговор у књизи: Јован Б. Душанић, Критика неолиберализма и транзиције, Загреб, 2013)

21 Последњих деценија наши мејнстрим економисти – неолиберали стално се позивају на монументална дела два монументална ствараоца – Карла Попера и Фридриха Хајека. Када сам био студент и нешто касније тадашњи мејнстрим економисти – комунисти су се такође позивали на монументална дела два монументална ствараоца – Карла Маркса и Фридриха Енгелса. Тако да је ево већ седам деценија наши мејнстрим економисти имају своја два идола Карла и Фридриха (раније Маркса и Енгелса, а сада Попера и Хајека) у чијим монументалним делима налазе беспоговорне одговоре на сва питања (или како пише колега Маџар – најпоузданије и најекономичније начине разјашњавања) и сви ми који њихова идеје доводимо у сумњу смо људи оскудног знања. Узгред, подсетимо се да је Карл Попер у младости био комуниста.

На нашим ранијим расправама у АЕН (2012) рекао сам (тада другим поводом и из сасвим других разлога) да је неолиберализам, пре свега идеологија, као што је то био и комунизам. Због тога не треба да нас чуди да су многи садашњи најватренији неолиберали бивши комунисти или њихови

основна идеја је једноставна иако је доказ сложенији – и додао бих, по правилу, немогућ јер такве идеје су плод апстрактних конструкција које имају мало заједничког са реалним стањем ствари (заснивају се на пожељним претпоставкама, а не стварним чињеницама).

Мислим да смо у досадашњим расправама колега Маџар и ја јасно изложили своје позиције, остали при њима, а време (и можда неки будући објективни критичари) ће просуђивати ко је од нас био у праву.

* * *

Средином 2015. године, ако Бог да, пуним 65 година и после ове расправе планирам да престанем са активним учешћем на нашим традиционалним расправама у Академији економских наука и Научном друштву економиста. Желео бих да се интензивније посветим завршетку књиге (није везана за економију) коју сам раније започео, а која ће изискивати вишегодишњи рад.

У последњем допису (23.12.2014) колега Маџар нас је обавестио како је постигнут договор да наши радови (са ове расправе) буду објављени у специјалном броју часописа Економског факултета у Београду – *Економске идеје и пракса*, те очекујем да овај мој рад буде објављен у целини – основни текст (који сам доставио на време у децембру) и овај *постскрипт* (дописан у продуженом року који је накнадно одређен).

биолошки потомци који су једноставно само језик једноумља прекодирали са комунистичких на неолибералне догме. Тако су ме комунисти (пре три деценије) званично оптужили да сам десничар и да сам против комунизма и самоуправљања, а на расправи у АЕН (Зборник: Глобална криза и економска наука, март 2012), те у полемици са мном у суботњем Културном додатку листа Политика (август-септембар 2012), моје колеге неолиберали тврде да сам левичар и да сам против капитализма и глобализације.

— Овај рад је примљен 16. фебруара 2015. године а прихваћен за штампу на састанку редакције 28. априла 2015. године.